
KRÓNIKA

A TÁRSULÁS KÉRDÉSEIRŐL ÉS FOLYAMATAIRÓL. A közéletünk jelenét leginkább foglalkoztató témák egyike a tudományos intézetek és az egyetemek, illetve a felsőfokú tanintézetek társulása. Az integráció alapvető céljai mindenki előtt világosak és félreérthetetlenek: a „tudomány a tudományért” öncélúságát megszüntetve az átszervezésnek lehetővé kell tennie a társadalom érdekeinek fokozottabb érvényesítését a tudományos kutatásokban; meg kell szüntetni az elaprózottságot a tudományos életben (Jugoszláviában pl. ez idő szerint öt oceanográfiai intézet működik majdnem ugyanazon feladatok megvalósításán); biztosítani kell a kutatások eredményeinek közvetlen felhasználását, átadását és alkalmazását a felsőfokú oktatásban stb.

Az említett alkotmányos elvek valóra váltásának e folyamatában a felsőoktatás és a tudományos kutatómunka öngazgatási átszervezésének legalább három aspektusa lehetséges: a pénzügyi-gazdasági, a politikai-szervezési és a tudományos-oktatói. Közvetünk, az e feladatokat tárgyaló szűkebb vagy tágabb körű értekezleteink, a kérdéssel foglalkozó elemzések és beszámolók, a cikkek és nyilatkozatok alig számba vehető tömege — érzésünk szerint — e harmadikuk említett szempontot legtöbbször csak igen felületesen érintik. Érthető és talán menthető is ez az érzéketlenség a tudomány „külön” igényei és követelményei iránt, ha meggondoljuk, hogy a

kifizetődés, a jövedelemszerzés és jövedelemelosztás, a beruházás, az öngazgatási-jogi viszonyok megállapítása, az új szervezési formák kialakításának kérdései sokkal számosabb embert foglalkoztatnak és érintenek, mint akiknek voltaképpeni munkájáról szó esik. Sőt: az életfeltételek és munkakörülmények a tudományban dolgozókat is oly irányban befolyásolják, hogy inkább e kérdésekre, a szervezési „aprómunkára” összpontosítsák figyelmüket, mint a tudományos és oktatói munka hatósugarának, fejlesztésének lehetőségeire és útjainak egyengetésére. Az adminisztráció mikéntje, a könyvitel problémája, a pénzügyi kérdések átszerveződésünk e pillanatában mintha fontosabbnak látszana, mint az, hogyan lehet és kell a tudományos kutatások komplexitását, tehát nem a „közös szolgálatok”, hanem a tudományos diszciplínák, a valóban együvé tartozó kulturális és tudományos-oktatói feladatok egybehangoltságát biztosítani. Főként: tudományos eredményeinket a társadalom szolgálatába állítani, s ugyanakkor ebben a társadalmat is érdekelté tenni.

Pedig nem fér kétség hozzá, hogy e nagy erőfeszítést megkövetelő átalakítás nem a felszínt, hanem a tudomány mély rétegeit érinti, annak érdekében történik, s annak felgyült bajait van hivatva megoldani.

A JKSZ KB Elnökségének Ideológiai Osztálya pontosan diagnosztizálta

1975 júniusában készített elemzésében a társadalom- és humántudományok egy idült betegségét: „... gyakran melőzik a teljesség dialektikus álláspontját s megfosztják önmagukat attól, hogy föltárhassák a teljes igazságot a társadalomról s annak folyamatairól. Azzal, hogy tárgyakat elkülönítik és elhatárolják az egységes folyamatoktól, különleges feltétlen érvényű apparátust és elméleti-módszertani eljárásokat fejlesztenek ki, eltávolodnak a társadalmi valóság mozgásirányainak és konfliktusainak követésétől, s ezért tevékenységük tárgyává túlnyomórészt saját kategoriális, fogalmi apparátusuk válik.” Ennek orvoslását egyedül a közösség igényeivel messzemenően számoló, újrafogalmazott munkaprogramjainktól, kutatási és oktatói feladataink újjáértékelésétől, az erők és eszközök társításától, a reális szükségletek gondos számbavételétől várhatjuk, levonva természetesen a konzekvenciákat a szervezési formákra nézve is. Nem lenne szabad meglegednünk azonban azzal, hogy a bürokrácia jóvoltából e változások lényege egyféle automatikusan működő gépezet beindításának és működtetésének a kérdésévé szűküljön le. A koncepciók körüli eddigi megbeszéléseink és vitáink során eredményesen küzdöttük le a tudományos elitizmus, a neopozitívizmus, a pragmatizmus felőli veszélyeket az átalakulás útjainak keresésében, nemkülönben azokat, amelyek a nyelvek-irodalmak-kultúrák kutatásának, feltárásának és oktatásának kérdésében egyrészt a nemzeti elzárkózás, másrészt a polgári-kisebbségi álláspont felől mérték fel a teendőket.

Most a bürokratikus észjárás kiiktatása van soron átszerveződésünk következő lépéseinek mérlegelésénél.

A tudomány és a felsőfokú oktatás

integrációjának konkrét formáit és eredményeit folyóiratunk soron következő számaiban ismertetjük. E közleményünket azzal a megállapítással zárjuk, hogy az említett elvi alapokon jött létre a Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének és a Hungarológiai Intézet közös munkaszervezete (A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete), amely ez év kezdetétől egységes kutatási és oktatási tervek és feladatok alapján végzi munkáját önállóságának mindazon jogait fenntartva, amelyek a tervezés, képzés, kutatás, és oktatási program meghozása, a beruházás és a publikálás területére tartoznak.

Szeli István

MEGALAKULT AZ ALKOTÓK GYŰLÉSE. Számunk nyomdába adásakor alakult meg, és így csak röviden számolunk be arról, hogy az úvidéki Forum Könyvkiadó köré csoportosuló vajdasági, többnyire magyar írók öngazgatási jogaik gyakorlására új szerv létesült: megalakult az Alkotók Gyűlése. A Kiadó kezdeményezte, hogy az új alkotmányos elvek jegyében az írókat az eddiginél jobban bevonja munkájába. Az Alkotók Gyűlésének megalakulása valójában a Kiadó tevékenységének további társadalmisítását jelenti, s lépés afelé, hogy ezentúl az alkotók valóban gyakorolják is a Kiadó iránti öngazgatási jogaikat. Az új szerv feladata is ebből a jellegéből adódik: a kiadás eszmei, esztétikai és anyagi kérdéseinek taglalását tűzte ki célul. Az Alkotók Gyűlésének létrehozását a Forum Kiadó kommunista írók aktívája már huzamosabb ideje szorgalmazta, mert úgy vélte, hogy az íróknak joguk van beleszólni úgy a kiadói politikába, mint könyvük sor-

sába a kéziratok leadása után is. Az Alkotók Gyűlése tehát kapocs kell, hogy legyen az író és kiadó között, a jogok és kötelezettségek, a feladatok és felelősség közös vállalásában. A Gyűlés elnöke Ács Károly, titkára pedig Végel László lett. A kommunista írók pártaktívája Torok Csaba személyében kapott új titkárt.

HIÁNYOS A FILMTÖRVÉNY-TERVEZET. Országszerte megkezdték a vitát a filmgyártásnak az öngazgatási elveken alapuló átszervezéséhez szükséges új filmtörvényről és a filmgyártásra vonatkozó társadalmi megállapodások és öngazgatási egyezmények meghozataláról. E dokumentumok feladata ugyanis, hogy az eddiginél kedvezőbb feltételeket biztosítsanak a filmgyártásnak és filmművésztünknek általában, amire annál inkább szükség van, mert még mindig nincs szabályozva a filmipar számos tényezője.

Bármennyire is sürgős a feladat, úgy tűnik, mintha az előkészületek folyamán mégsem sikerült volna sok lényeges kérdést tisztázni.

A vajdasági filmtörvénytervezetről cikkezve, Ládi István a *Magyar Szó*-ban a következőket írja: „A törvénytervezet egy szóval sem említi, hogy a hazai film kivételes társadalmi jelentőségű kulturális és művészeti érték, amelyet védelemben kell részesíteni. Filmgyártásunknak alapfeltétele a társadalmi támogatás és védelem. Még a nagy filmgyártó országok is óvják saját filmgyártásukat, nálunk viszont minden egyes iparcikk (tekintet nélkül a minőségre!) a behozatali áruval szemben védelemben részesül, a hazai filmnek viszont szabad versenyt kell vívnia a külföldivel. Az erőviszonyok minden szempontból aránytalanok. Ezt már az a tény is érzékelteti, hogy mo-

zirepertoárunk több mint 90%-a külföldi filmből áll.”

A cikk a továbbiakban kifogásolja, hogy a tartományi törvénytervezet nem határozza meg a filmgyártás pénzforgását, nagy általánosságban és feltételes módon beszél a film jövőjét érintő kérdésekről, majd megállapítja, hogy a vajdasági film, „amelyről udvariasan azt mondjuk, stagnál, valójában pedig az utóbbi években megfelelődtött a produkció”, anyagi helyzetének javítása konkrét rendelkezések nélkül nehezen fog elmozdulni holtpontról.

BŐVÜLŐ TÉVÉMŰSOR. Decemberben még egy közvitára bocsátott dokumentumról lehetett véleményt mondani: az Újvidéki Televízió 1976. évi műsorjavaslatáról. Az okmány valójában három részre tagolható, az adások eszmei-politikai alapjára, a műsormagyarázatra és magára a 76-os műsorvázlatra.

Az első rész általános megállapításai között olvashatjuk, hogy „a műsorpolitika Vajdaság Szocialista Autonóm Tartomány alkotmányos funkcióin, a maga fejlődésével és a Szerb Szocialista Köztársaság, valamint a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság fejlesztésében való egyenrangú közreműködésével kapcsolatos jogokon, köteleységeken és felelősségen alapszik. Az Újvidéki Televízió szerkesztőségének állandó kötelessége lesz, hogy teljes mértékben tiszteletben tartsa az egyes kultúrák nemzeti sajátosságait és érdekeit, munkálkodjon az alkotmányos jogok és a közösségi szellem érvényesítésében.”

A dokumentum műsormagyarázata arról tájékoztat, hogy a napi kétórásra tervezett műsoridő 1976-ban három és fél órára bővül, de az átlagban napi 210 perces adás túlnyomórészt tájékoztató és dokumentum jellegű lesz, s csak

kisebb mértékben szórakoztató. A következő évek feladata — áll a tervezetben — a műsor kulturális-művészeti és szórakoztató részének az informatív adásokhoz viszonyítva gyorsabb fejlesztése. E vázlat szerint az idei majd 80 000 újvidéki tévépercből 38 000 szerbhorvát, 24 000 pedig magyar nyelvű lesz. A múlt év novemberében indult több nemzetiségű műsor közül szlovák nyelven két és fél ezer, román nyelven kétezer, ruszin nyelven viszont másfél ezer perces anyanyelvi műsört sugároz. A fennmaradt terminusokban két- és több nyelvű, illetve olyan műsört adnak, amelyben a beszédrész másodlagos.

RÁDIÓJÁTÉK- ÉS GYERMEK-HANGJÁTÉK-PÁLYÁZAT. Az Újvidéki Rádió nemrég kiírt rádiójáték- és gyermekhangjáték-pályázata kicsit arra figyelmeztet, mintha elapadtak volna a vajdasági magyar irodalmi alkotásokat, az egyes műfajok serkentését célzó pályázatok pénzügyi alapjai. Mind kevesebb a néhány évvel ezelőtt örvendetesen megnőtt irodalmi pályázatok száma, s mintha mégiscsak az a nézet győzedelmeskedne, hogy az ösztönző pályázatok irodalmunk mesterséges injekciózása. Márpedig ha elfogadjuk, hogy az irodalmi alkotómunka is tervezett munka eredménye, akkor világos, hogy szükség van e pályázatokra, hiszen gondoljunk csak vissza: éppen a pályázatok adták mindmáig legjobb regényeinket, novelláinkat, az öt évvel ezelőtti drámapályázatból él még ma is színházunk, első jelentősebb szociográfiai tanulmányainkat is pályázatnak köszönhetjük stb. Hogy az írók körében is népszerűek, bizonyítja a Forum Kiadó régebbi regény-, novella- és drámapályázata vagy a *Magyar Szó* múlt évi novellapályázatának minden várako-

zást felülmúló sikere. Bár negatív példával is szolgálhatnánk, marad a tény, a „mesterséges injekciózás” leginkább esztétikai értékeket dob felszínre.

Sajnos, már csak az Újvidéki Rádió az, amely évről évre kiírja a rádiójáték- és gyermekhangjáték-pályázatot, és ezáltal biztosítja a láthatatlan színház számára az évi produkció jelentős részét. Az már viszont nemcsak tőlük függ, hogy felénk még a díjnyertes rádiós szövegeknek sincs különösebb visszhangja, lévén éteri színházunk élete nem eléggé társadalmi esemény.

NÉMETH RUDOLF JUBILEUMA. Ritkán fordul elő tartományunk zenei életében, hogy egymást követik a figyelemreméltó események. Ha novemberben Erkel Bánk bánjának sikeres újvidéki bemutatójára kellett odafigyelnünk, decemberben Gounod Faustjának premiere vonta magára a figyelmet, melyen Németh Rudolf — művészi pályájának harmincadik évfordulóján — nagy sikerrel énekelte Mefisztó szerepét.

Az évforduló kapcsán Luka Dotlić színházértörténetész szerkesztésében e gazdag színészi-énekesi pályafutást egészében is átfogó, biográfiát, szerepjegyzéket, bibliográfiát és kritikusi értékeléseket tartalmazó ünnepi kiadvány jelent meg. Ebben Vlada Popović tollából olvashatjuk, hogy „operaházunk legkiválóbb énekesének hangját kompaktsága és széles diapazonja dicséri. Németh Rudolfnak szép, tömör baszszusa van, s bár a szólam magasabb tónusainak is kiváló énekes, alsó regiszterének zengzetessége lehetővé teszi számára a sikeres megbirkózást mélyebb szólamokkal is (Ozmin, Szóktetés a szerútból, Varázsló, A varázsfuvola), míg felső regiszterével olyan biztosan bánik, hogy ez alapot nyújt

számára a bariton szerepek hű tolmácsolásához (Scarpia szerepe a Toscában).

Németh Rudolf sok éven át érlelt és kiérlelt hangja rendkívül ellenálló és teherbíró, ami remek felkészítéséről, felkészültségéről árulkodik. Ezzel magyarázható, hogy három évtizedes énekora sem tette tönkre hangját, holtott számos széles skálájú szerepet énekelt.”

Tegyük mindehhez hozzá, Németh Rudolfot, az említett szerepeken kívül, Muszorgszkij Borisz Godunovjának címszerepe, a Don Carlos II. Fülöpje, a Don Juan Leporellója, a Faust Mefisztója, továbbá Galickij szerepe az Igor hercegben, a Don Pasquale címszerepe, Marko a Gotovac-operában, Tiborc a Bánk bánban tette Vajdaság valóban legjobb operaénekesévé.

BELGRÁDBAN ÉS SZABADKÁN A BUDAPESTI NEMZETI SZÍNHÁZ. „Három író, háromfajta színház és egy jól felkészült, szervezett együttes, amely minden előadáson hitelen alkotónak és tolmácsolónak bizonyult.” — Így sommázta Branislav Milošević, a *Borba* kritikusa írásának bevezető soraiban a budapesti Nemzeti Színház december eleji belgrádi vendégjátéka során látott előadásokat: Peter Weiss Marat halála, Maróti Lajos Az utolsó utáni éjszaka és Ibsen—Müller A nép ellensége című drámáját.

A fővárosi lapok kritikusi kivétel nélkül elismerően szólnak mind a három pesti produkcióról, legtöbb tere mégis a Weiss-drámának szentelnek. Szlobodan Selenić, az *Ekspres politički*ban például azt boncolgatja, mi az oka annak, hogy az 1966-ban, majdnem azonos időben a belgrádi Ateljéban és a budapesti Nemzetiben bemutatott előadás közül miért volt a vezető belgrádi társulatnak csupán mér-

sékelt sikere, a pestinek színháztörténeti előadásával szemben. A kritikus megállapítja, hogy Belgrádban lehetetlen az epizodistákat rábírní arra, hogy olyan — e darabhoz nélkülözhetetlen — fegyelemmel és beleadással játsszanak, mint ezt a vendégszereplő színház együttese tette.

Általános vélemény szerint a Marat előadásának fő erénye az, hogy Marton Endre rendező a darabot felfrissítette egyfelől mai mondanivalóval, másfelől pedig az újabb kori történelem egy korszakának eseményeit ironikus kommentárookra változtatta.

FOLYÓIRATSZEMLE. A decemberben megjelent folyóiratokban tallózva, elsősorban az újvidéki Szerb Matica ezúttal vaskos kiadványára, a *Letopisra* kell felfigyelni. Nemcsak mert legújabb számával éppen jubilál — méghozzá a folyóiratok életében világvizonylatban is ritka jubileumot, folyamatos megjelenésének 150. évfordulóját ünnepli —, hanem mert a számban a folyóirat felvonultatja háború utáni munkatársainak színe-javát. Andrić (minden bizonnyal utolsó elbeszélését), Crnjanski, Vidmar, Cesarić, Gál László, Mladen Leskovac, Oto Bihalji-Merin, Meša Selimović, Mihajlo Lalić... , hogy ne is soroljuk mind a hetvennyolc nevet, amennyien a száz felkért munkatárs közül eredeti kéziratot küldtek a folyóirat számára. A jubileumi szám is, akárcsak az eddig megjelent 416 füzet is, arról tanúskodik, amiről a szerkesztők így nyilatkoztak: „A *Letopis* alapvető állásfoglalása kezdettől fogva az volt, hogy a kultúra nem ismer elválasztó gátakat; ugyanakkor nem tartotta magát valamely kizárólagos irodalmi irányzathoz.”

Az *Űj Symposion* most megjelent

szeptemberi száma két színpadi művet tartalmaz, Bognár Antal elsőszülött drámáját, az Európa szépét, és közli Gömöri György fordításában, Witold Gombrowicz lengyel író Menyegző című alkotását. Bennünket elsősorban a Bognár-dráma érdekel, annál is inkább, mert a múlt év szűk esztendő volt a vajdasági magyar drámaírás számára. Gobby Fehér Gyulának folyóiratunkban közölt Vallatásán kívül más drámai szövegről nem is tudunk. Bognár allegorikus drámája Magyarországon és Spanyolországban, a fasizmus kibontakozásának idején játszódik 1932-ben. Egy korszak gondolkodásmódját, mentalitását, légkörét igyekszik feleleveníteni, s közben arra a következtetésre jut, hogy a szellemi ürességű magatartásforma adott teret a fasizmusnak. Az első két felvonás nem más, mint a 32-es Miss Magyarország előkészítése a Spanyolországban megtartandó Európa szépe választásra. Leleplező a kép, osztályok, társadalmi rétegek sajátos légköre, kispolgárok, félemberek arcélei rajzolódnak ki, melyek valódi alakjukat a dráma harmadik felvonásában kapják meg, miután lekerülnek róluk az álarcok. Bognár olyan időszakot választott drámája cselekményének időpontjává, amely a hazai drámairodalomból hiányzik. Nálunk ugyanis színpadon és filmen egyaránt leginkább csak a fasizmus agresszivitását szokás bemutatni, míg háttérben maradnak e reakciós politikai irányzat előzményeit, fejlődését, térhódítását prezentáló alkotások. Függetlenül attól, hogy Bognár drámája néhol eléggé mesterkéltnak, melyben csak egy valóban merész vállalkozásokra kész rendező találhatná meg sikeres színpadi megjelenítésének lehetőségét, egy dramaturgiaiilag még nem eléggé felkészült, de valódi drámaírói alkat-tal találkozunk.

NEGATÍV PÉLDA RÉGÉSZETI ÜGYBEN. A zentai Mákosparton az ősszel végzett régészeti ásatások eredményeit összegezi Szekeres László szabadkai régész a Gondolat decemberi utolsó számában. A beszámolóból nem azokat a részeket emeljük ki, amelyek a Vajdaság minden bizonnyal legnagyobb településhálózat feltárásának eredményeiről adnak számot, hanem az értekezésnek az ásatások előzményeiről szóló részét idézzük a feleslegesnek is tűnő kommentár nélkül: „... amikor az idén júniusban Zenta alatt a Mákosparton megindítottak négy hatalmas dózert, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy őszig egészen a batakai révig létrehozzák a belső vízvédelmi vonalat, annak a gátnak egy szakaszát, amely, ha elkészül, a Tisza teljes hosszában fogja védeni a lakott és megművelt területeket, rögtön jelentkeztek az árulkodó jelek, amelyek egy régen elpusztult település maradványairól adtak hírt. Csahogy heteknek kellett elmúlni, amíg a minduntalan kiforduló régészeti tárgyak híre eljutott az illetékesekig. És természetesen újabb időszaknak, amíg a rendszeres kutatásra pénz is mutatkozott. Közben a munka folyt tovább, és a gépek által tologatott földkupacokban százával, sőt ezrével veszték el a különböző korú régészeti objektumok: veremlakások, föld alatti gabonatarolók, hulladékgödörök, körülöttük és bennük pedig rengeteg dokumentációs anyag, apró régészeti tárgyak. A történelem egy része bele lett darálva a töltésbe...

A munkálatok folyamán megbolygatott ötkilométeres szakaszon szinte egyforma sűrűségben jelentkeztek a különböző korokból származó objektumok és leletek. Ezeknek az objektumoknak a száma (hozzávetőlegesen) elérte, sőt talán meg is haladta a háromezret!... A megfigyelt település-

hálózatnak 10 százaléka, vagyis mintegy 500 méteres szakasza került behatoltabb régészeti megfigyelés alá. És még ezen a rövidke darabon is 450 helyen kellett leszúrni a kikutatandó földdarabot jelző táblácskát.”

KÖNYVÚJDONSÁGOK. Könyvkiadónk néhány könyvújdonságáról is beszámolhatunk. A napokban jelent meg, illetve jelenik meg Juhász Erzsébet Fényben fénybe, sötétben sötétbe c. novelláskötete és Tolnai Ottó Versek c. kötete. Elkészült Majtényi Mihály elbeszéléseinek válogatása is, mely Betútánc címmel jelenik meg. Az új-

donságok közé tartozik Burány Nándor Hadjárat c. ifjúsági regénye és a Domonkos István, Pap József és Tolnai Ottó válogatta Versek éve '75.

Néhány kiadónk már elkészült a végleges kiadói tervével. Ezek közé tartozik a Stražilovo Könyvek (Edicija Stražilovo), melynek terve számmunkra annál érdekesebb, mert két vajdasági és egy magyarországi író művét is tartalmazza. Fülöp Gábor versei, Várady Tibor esszéi és Illyés Gyula Ditirambus a nőkhöz c. versének szerbhorvát nyelven történő publikálása várható.

B. Gy.